

คำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน

พิกุล ภูษนครี

นักวิชาการอิสระ

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง คำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา คำเรียกสีพื้นฐานและกลวิธีสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน รวมถึงศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับสิ่งแวดล้อม เก็บข้อมูลจากผู้ออกภาษาในพื้นที่หมู่บ้าน โนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยการวิจัยนี้ใช้แนวคิดเรื่องคำเรียกสี พื้นฐาน (Basic Color Term) ของ Belin and Kay (1969)

ผลการศึกษาพบ คำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 12 คำ ได้แก่ สีขาว สีดำ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงิน สีฟ้า สีน้ำตาล สีม่วง สีส้ม สีชมพู และสีเทา พบกลวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 7 วิธี ได้แก่ 1) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำขยายที่บอกความเข้ม สว่างของสี 2) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีพื้นฐาน 3) การนำคำเรียกสี พื้นฐานประสมกับคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 4) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเชื่อม และคำเรียกสีพื้นฐาน 5) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับชื่อเฉพาะ 6) การใช้คำเรียก สิ่งเฉพาะ พืช สัตว์ สิ่งของ มาเป็นคำเรียกสี และ 7) การใช้คำในภาษาอื่นเป็นคำเรียกสี

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสีกับสิ่งแวดล้อมพบในการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐาน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ สีของสิ่งที่มีในธรรมชาติ สีของพืช สีของอาหาร สีของสัตว์ สีของอัญมณี และการเปรียบเทียบกับสีของวัตถุสิ่งของในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: คำเรียกสี, คำเรียกสีพื้นฐาน, คำเรียกสีไม่พื้นฐาน, ภาษาไทยถิ่นอีสาน, ขอนแก่น

Color Terms in Northeastern Thai Dialect

Pikul Phuchomsri

Independent Scholar

Amphor Mueang, Maha Sarakham Province, Thailand

Abstract

This article aims to investigate basic color terms and language devices used to construct non-basic color terms in the local Thai-Isaan dialect (spoken in Northeast Thailand), and to study the relationships between these color terms and the environment. The study was conducted in Non Muang Village, Sila Sub-District, Meuang District, Khon Kaen Province, which was chosen for its as a typical contemporary Isaan village. The research used the concept of basic color terms described by Belin and Kay (1969).

The study found 12 basic color terms, including white, black, red, green, yellow, dark blue, light blue, brown, purple, orange, pink, and grey. Seven language devices were used in constructing non-basic color terms, including 1) mixing basic color terms with modifiers describing the darkness or lightness of the color; 2) mixing two different basic color terms; 3) mixing a basic color term with a non-basic color term; 4) mixing two different basic color terms with a conjunction; 5) mixing a basic color term with an original term; 6) using terms normally used to refer to local plants, animals, or objects; and 7) using words from other languages.

Identifying relationships between the color terms and the environment showed that construction of the majority of non-basic color terms was accomplished through comparing the color with the color of various objects, for example, objects in nature, plants, foods, animals, gems, and objects in daily life.

Keywords; Color terms, Basic color terms, Khon Kaen, Non-basic color terms, Thai-Isaan language

บทนำ

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้เหตุผลเกี่ยวกับการมองเห็นสีของมนุษย์ว่าปฏิกิริยาการมองเห็นของมนุษย์เกิดจากแสงตกกระทบกับวัตถุแล้วสะท้อนเป็นสีต่างๆ เข้าสู่ดวงตาจึงทำให้เกิดการมองเห็นสิ่งต่างๆ กล่าวได้ว่ามนุษย์ผู้มีสายตปกติย่อมมองเห็นสีต่างๆ เหมือนกัน แต่มนุษย์ที่พูดภาษาต่างกันอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันกลับจำแนกและเรียกสีต่างๆ ไม่เหมือนกัน บางชนชาติมีคำเรียกสีพื้นฐานเพียง 2 สี ในขณะที่บางชนชาติมีมากกว่า 10 สี อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538) กล่าวว่า คำเรียกสีในภาษาใดนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นระบบการรับรู้ธรรมชาติที่แวดล้อมตัวของเจ้าของภาษานั้นๆ ด้วย การศึกษาคำเรียกสีเริ่มเป็นที่รู้จักจากงานวิจัยของ Conklin (1964, อ้างถึงในมัลลวิณี สาและ, 2552) โดย Conklin ได้ศึกษาและจำแนกประเภทสีในภาษาฮานูของชาวฮานูซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ ผลการวิจัยพบว่า ภาษาฮานูมีคำเรียกสีจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ชาวฮานูจะเรียกชื่อสีโดยวิธีการเปรียบเทียบกับธรรมชาติรอบตัวที่พวกเขาพบเห็นอยู่เป็นประจำ เช่น (ma)dapug “สีขี้เถ้า” และ (ma) dilaw “สีขมิ้น” เป็นต้น แต่ Conklin ถือว่าคำเรียกสีเหล่านี้ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐาน นอกจากนี้เขายังพบข้อสรุปว่าชาวฮานูใช้ความมืดกับความสว่างและความสดกับความแห้งเป็นเกณฑ์ในการจำแนกสีซึ่งในการจำแนกสีของชาวฮานูแตกต่างจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่จำแนกสีตามความเข้ม เนื้อสี และความสว่าง ทำให้การค้นพบของ Conklin นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ภาษาแต่ละภาษาไม่จำเป็นต้องมีเกณฑ์การจำแนกประเภทสีที่เหมือนกัน

ต่อมาในงานของ Berlin and Kay (1969) ศึกษาคำเรียกสีในภาษาต่าง ๆ กว่าร้อยภาษาทั่วโลกและได้ข้อค้นพบที่ต่างไปจากงานวิจัยของ Conklin กล่าวคือ Berlin and Kay อธิบายเกี่ยวกับคำเรียกสีในว่า แม้คำเรียกสีของแต่ละชนชาติแต่ละภาษาจะมีลักษณะเฉพาะของตน แต่สีมีความเป็นสากลซึ่งเขาได้อธิบายไว้ในงานเขียนเรื่อง Basic Color Terms: Their Universality and Evolution (Berlin and Kay, 1969) ทั้งนี้พวกเขาพบว่าภาษาบางภาษาอาจมีคำเรียกสีพื้นฐาน ตั้งแต่ 2 คำ จนถึง 11 คำ และได้ข้อสรุปว่าคำเรียกสีพื้นฐานที่เป็นสากลทั่วโลกน่าจะมีจำนวนอย่างมาก 11 คำ และได้เสนอคำจำกัดหรือเกณฑ์ในการพิจารณาคำสีพื้นฐาน สรุปได้ดังนี้

1. จะต้องเป็นคำเดี่ยว (monolexemic) กล่าวคือ เป็นคำที่ความหมายของคำนั้นไม่สามารถทำนายได้จากส่วนใดส่วนหนึ่งของคำ เช่น red เป็นคำเรียกสีพื้นฐาน แต่ reddish เป็นคำเรียกสีไม่พื้นฐาน เป็นต้น

2. ความหมายของคำเรียกสีนั้นจะต้องไม่ซ้อนหรือรวมความหมายของอีกคำหนึ่ง

3. จะต้องไม่ใช่คำที่ใช้แคบ ๆ เพื่อเรียกวัตถุประเภทใดประเภทหนึ่งเท่านั้น

4. จะต้องเป็นคำที่ฝังใจ (psychologically salient) กล่าวคือ เป็นคำที่ผู้บอกภาษาพูดขึ้นก่อนและรับรู้ว่าเป็นคำศัพท์ที่โดดเด่นในภาษาของผู้บอกภาษา รวมถึงปรากฏในแวดวงของผู้บอกภาษาทุกคนอย่างสม่ำเสมอ

5. คำใดที่น่าสงสัยว่าจะเป็นคำเรียกสีพื้นฐานหรือไม่ ให้ดูปรากฏการณ์ทางไวยากรณ์ ถ้าเหมือนกับคำเรียกสีพื้นฐานอื่น ๆ ให้ถือว่าเป็นคำเรียกสีพื้นฐานด้วย

6. คำเรียกสีที่หมายถึงสีเดียวกับวัตถุ ไม่ถือว่าเป็นคำเรียกสีพื้นฐาน

7. คำยืมใหม่ ๆ จากภาษาอื่นไม่ถือว่าเป็นคำเรียกสีพื้นฐาน

8. คำเรียกสีที่มีโครงสร้างหน่วยคำที่ซับซ้อน (morphology complexity) คำนั้นไม่ถือว่าเป็นคำเรียกสีพื้นฐาน

นอกจากนี้ Berlin and Kay ยังได้อธิบายไว้ดีกว่าคำเรียกสีในภาษาต่าง ๆ จะมีลำดับขั้นวิวัฒนาการอยู่ 7 ระยะ และในแต่ละระยะจะมีคำเรียกสีที่เป็นสากล ดังนี้

ระยะที่ 1 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสี 2 สี 2 สีนั้นจะเป็นสีขาว (white) และสีดำ (black)

ระยะที่ 2 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสี 3 สี สีที่ 3 จะเป็นสีแดง (red)

ระยะที่ 3 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสี 4 สี สีที่ 4 จะเป็นสีเขียว (green) หรือสีเหลือง (yellow)

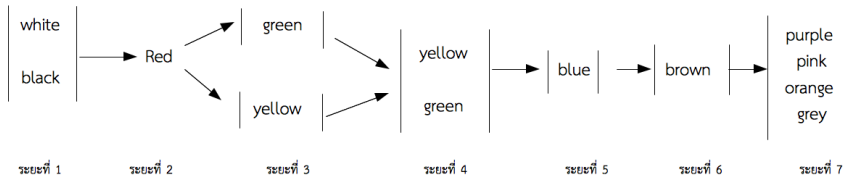
ระยะที่ 4 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสี 5 สี สีที่ 5 จะเป็นสีเหลือง (yellow) หรือสีเขียว (green) ซึ่งสลับกับสีที่ 4

ระยะที่ 5 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสี 6 สี สีที่ 6 จะเป็นน้ำเงิน (blue)

ระยะที่ 6 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสี 7 สี สีที่ 7 จะเป็นน้ำตาล (brown)

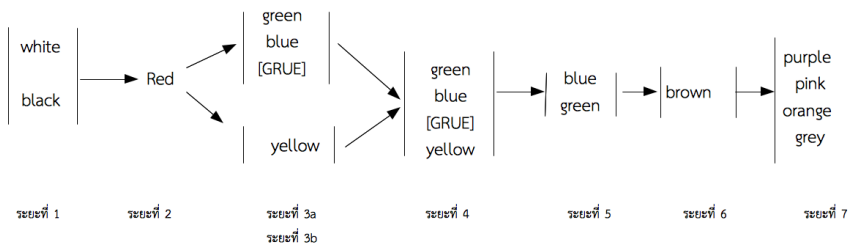
ระยะที่ 7 ถ้าภาษาใดมีคำเรียกสีมากกว่า 8 สี สีต่อไปจะเป็นสีชมพู (pink) สีส้ม (orange) สีม่วง (purple) หรือสีเทา (gray)

รูปภาพต่อไปนี้เป็นลำดับขั้นของการพัฒนาคำเรียกสีตามทฤษฎี คำเรียกสีของ Berlin and Kay (1969)

รูปภาพที่ 1 วิวัฒนาการคำเรียกสี (Berlin and Kay, 1969)

ในปี 1975 Kay ได้ค้นคว้าเพิ่มเติมและนำเสนอบทความเรื่อง “Synchronic variability and diachronic change in basic color terms” ซึ่งบทความนี้ได้เสนอการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐาน โดย Kay อธิบายว่าในหลาย ๆ ภาษา คำเรียกสีเขียวและสีน้ำเงินมักรวมเป็นคำเดียวกัน ดังนั้นเขาจึงเสนอคำว่า GRUE เพื่อใช้เรียกสีเขียว (green) และสีน้ำเงิน (blue) ที่รวมเข้าด้วยกัน และได้เสนอวิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐานแบบใหม่ ดังนี้

รูปภาพที่ 2 วิวัฒนาการคำเรียกสีตามแนวคิดของ Kay (1975)

วิวัฒนาการคำเรียกสีของ Kay มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมในระยะที่ 3 ซึ่งระยะ 3a เป็นคำเรียกสี GRUE ซึ่งเป็นคำเรียกสีที่รวมสีเขียวกับสีน้ำเงินเข้าด้วยกัน และระยะที่ 3b เป็นคำเรียกสีเหลือง ระยะที่ 4 เป็นคำเรียกสี GRUE และสีเหลือง ซึ่งทั้งสองระยะนี้

สี GRUE จะรวมเป็นสีเดียว ในระยะที่ 5 สี GRUE แยกออกเป็นสีเดียวกับสีน้ำเงิน ส่วนระยะที่ 1, 2, 6 และ 7 ยังคงไม่แตกต่างไปจากวิวัฒนาการคำเรียกสีของ Berlin and Kay ในปี 1969

การศึกษาของ Berlin and Kay (1969) และการค้นพบของ Kay (1975) เป็นที่ยอมรับในทางภาษาศาสตร์ และเป็นแนวทางในการศึกษาคำเรียกสีในภาษาอื่น ในระยะต่อมา รวมถึงการศึกษาคำเรียกสีโดยนักวิชาการไทยทั้งที่ศึกษาในภาษาไทย ภาษาประเทศเพื่อนบ้าน หรือภาษาท้องถิ่นในประเทศไทยด้วย เช่น

Rujirawan Laophairoj (2005) ศึกษาเปรียบเทียบคำเรียกสีภาษาไทยและภาษาเวียดนาม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบคำเรียกสีพื้นฐานและไม่พื้นฐานของภาษาไทยและภาษาเวียดนาม ตลอดจนศึกษาปัจจัยเรื่องเพศและอายุว่าส่งผลกระทบต่อคำเรียกสีไม่พื้นฐานหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า ภาษาไทยมีคำเรียกสีพื้นฐาน 12 คำ และมีวิวัฒนาการอยู่ในระยะที่ 7 ซึ่งไม่เป็นไปตามที่ Berlin and Kay ได้กล่าวไว้ คือ ในลำดับขั้นวิวัฒนาการระยะที่ 5 การเกิดสี blue ในภาษาไทยจะแยกออกเป็นสองสี คือ สีน้ำเงินกับสีฟ้า แต่ในระยะอื่นก็สอดคล้องกับที่กล่าวไว้ในทฤษฎี ส่วนภาษาเวียดนามมีคำเรียกสีพื้นฐาน 9 คำ มีวิวัฒนาการอยู่ในระยะที่ 7 เหมือนกัน แต่วิวัฒนาการการเกิดคำเรียกสีพื้นฐานของภาษาเวียดนามมีทั้งส่วนที่สนับสนุนและคัดค้าน กล่าวคือ ในระยะที่ 5 ตามทฤษฎี สีเขียวและสีฟ้า/น้ำเงิน จะแยกออกจากกัน แต่ในภาษาเวียดนาม ยังคงเป็นคำเรียกสี GRUE อยู่ ซึ่งคำเรียกสีนี้ครอบคลุมคำเรียกสี เขียว/ฟ้า/น้ำเงิน และในระยะที่ 7 ภาษาเวียดนามไม่มีคำเรียกสีสัมตามที่ทฤษฎีกล่าวไว้

นอกจากการอธิบายลำดับขั้นวิวัฒนาการความเป็นสากลของคำเรียกสีแล้ว Berlin and Kay ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับวัฒนธรรมอีกด้วย สังคมใดที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เรียบง่ายจะมีจำนวนคำเรียกสีพื้นฐานจำนวนน้อยและสังคมใดที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ซับซ้อนจะมีคำเรียกสีจำนวนมากกว่า ดังนั้นคำเรียกสีจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่ภาษาของกลุ่มชนเท่านั้น แต่คำเรียกสียังสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของเจ้าของภาษานั้นด้วย งานวิจัยเรื่องคำเรียกสีของชาวเงาะป่า (ชาโก) ของธนาพันธุ์ตรงดี (2541) เป็นหลักฐานหนึ่งที่สนับสนุนความคิดดังกล่าว โดยผลการศึกษาของงานวิจัยดังกล่าวพบว่าภาษาเงาะป่ามีคำเรียกสีเพียง 6 คำ และเป็นคำเรียกสีพื้นฐานทั้งหมด

โดยจำแนกสีต่าง ๆ ออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) สีขาว 2) สีดำ สีน้ำเงินเข้ม สีคราม สีม่วง สีเทาเข้ม สีเทา สีเปลือกมังคุด สีน้ำตาลเข้ม สีเขียวขี้ม้า สีเม็ดยมะพร้าว 3) สีแดงสด สีแดงส้ม 4) สีออกแดง สีแดงหม่น สีชมพู สีส้ม สีม่วงอ่อน 5) สีเหลือง สีเหลืองอ่อน 6) สีฟ้า สีเขียว สีฟ้าอ่อน และมีลำดับชั้นวิวัฒนาการของสีอยู่ในระยะที่ 4 ซึ่งการสร้างคำเรียกสีในภาษาเงาะป่ามีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการรับรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่แวดล้อมพวกเขาอยู่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ มัสวินี สาและ (2552) ที่ศึกษาคำเรียกสีในภาษามลายูถิ่นปัตตานี พบว่า คำเรียกสีพื้นฐานของในภาษามลายูถิ่นปัตตานีมีลำดับชั้นวิวัฒนาการที่ไม่เป็นไปตามทฤษฎีของ Berlin and Kay เนื่องจากในระยะที่ 6 ไม่พบคำเรียกสีน้ำตาล แต่พบว่าผู้บอกภาษาใช้คำเรียกสีเทาเป็นคำเรียกสีพื้นฐานแทน ทั้งนี้สีในภาษามลายูถิ่นปัตตานีสะท้อนผ่านเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในชนบประเพณีและวัฒนธรรมมลายูของผู้พูดภาษามลายูถิ่นปัตตานีโดยสีที่มีความเกี่ยวข้องในความเชื่อและพิธีกรรมล้วนเป็นคำเรียกสีพื้นฐานทั้งสิ้น ดังนั้นงานวิจัยของมัสวินีจึงเป็นสิ่งที่ยืนยันให้เห็นว่าสีมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อ และประเพณีต่าง ๆ ของผู้พูดภาษานั้น ๆ ด้วย

จากการสำรวจงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคำเรียกสีในประเทศไทยพบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาคำเรียกสีในภาษาถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งภาษากลุ่มชาติพันธุ์เป็นจำนวนมาก แต่การศึกษาคำเรียกสีในกลุ่มภาษาตระกูลไทกลับมีไม่มาก ที่สำรวจพบได้แก่งานวิจัยของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538) ศึกษาคำเรียกสีและการรับรู้สีของชาวจังหวัดและชาวไทย โดยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาชาวจ้าง 6 ถิ่น ถิ่นละ 1 คน และผู้บอกภาษาชาวไทย 4 ถิ่น (กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ นครราชสีมา และนครศรีธรรมราช) ถิ่นละ 1 คน ในส่วนของภาษาไทย พบว่า จำนวนคำเรียกสีแต่ละถิ่นมีไม่เท่ากัน โดยภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ มีคำเรียกสีพื้นฐาน 12 คำ ภาษาไทยถิ่นเชียงใหม่ มี 12 คำ ภาษาไทยถิ่นนครราชสีมา มี 11 คำ และภาษาไทยถิ่นนครศรีธรรมราช มี 10 คำ แต่ภาษาไทยทั้ง 4 ถิ่นมีวิวัฒนาการของระบบสีพื้นฐานมาถึงระยะที่ 7 จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่าผู้บอกภาษาที่มีความสับสนระหว่างคำเรียกสีเทาและสีน้ำตาล ทำให้เกิดข้อเสนอประเภทสีใหม่ในระยะที่ 6 เป็นสี GN คือ gray และ brown นอกจากงานวิจัยดังกล่าวที่เป็นการศึกษาคำเรียกสีในกลุ่มภาษาตระกูลไทแล้ว พบว่ามีการศึกษาคำเรียกสีในภาษาตระกูลไท

ในลักษณะของการเปรียบเทียบกับภาษาตระกูลอื่น ๆ เช่น งานวิจัยของ ศตวรรษที่เข็มหวาน (2541) ศึกษาเรื่องคำเรียกสีและการรับรู้สีของผู้พูดภาษาไทยลื้อ ลัวะ ม้ง และกะเหรี่ยง ในส่วนของภาษาไทยลื้อซึ่งเป็นตัวแทนของภาษาตระกูลไท พบว่า มีคำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 12 คำ และมีวิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐานอยู่ที่ระยะที่ 7

จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาได้มีการศึกษาคำเรียกสีในกลุ่มภาษาตระกูลไทน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาถิ่นของไทย (เหนือ กลาง อีสาน ใต้) ยังไม่มีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง มีเพียงงานวิจัยของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538) ที่ศึกษาจากผู้อพยพภาษาเพียงถิ่นละ 1 คน เพื่อเป็นตัวแทนของผู้อพยพภาษาชาวไทยเท่านั้น ด้วยเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน โดยเลือกเก็บข้อมูลจากชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีลักษณะที่น่าสนใจคือ เป็นชุมชนชนบทที่กำลังถูกความเป็นเมืองรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ กล่าวคือ เดิมชุมชนดังกล่าวมีวิถีชีวิตแบบวัฒนธรรมการเกษตร แต่เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีพื้นที่ติดต่อกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำให้ความเจริญต่าง ๆ ขยายพื้นที่เข้ามาในเขตชุมชน ทำให้วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกำลังพัฒนาไปสู่วัฒนธรรมแบบเมือง หรือวัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งในปัจจุบันยังเห็นวิถีชีวิตแบบเดิมคือวัฒนธรรมการเกษตร มีตลาดชุมชนขายอาหารแบบพื้นบ้าน ขณะเดียวกันก็มีอาคารพาณิชย์ ร้านสะดวกซื้อ รวมถึงสถานบันเทิง กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวยู่ในลักษณะของชุมชนที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง จึงสนใจที่จะศึกษาคำเรียกสีในพื้นที่ดังกล่าว

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน
2. เพื่อศึกษาทวิวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตการวิจัย

1. ข้อมูลประชากร

สัมภาษณ์ผู้บอกภาษา จำนวน 9 คน อายุตั้งแต่ 15–65 ปี โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงอายุ ได้แก่ อายุระหว่าง 25–35 ปี จำนวน 3 คน เป็นตัวแทนกลุ่มวัยรุ่น อายุระหว่าง 45–55 ปี จำนวน 3 คน เป็นตัวแทนกลุ่มวัยกลางคน และอายุระหว่าง 65–75 ปี จำนวน 3 คน เป็นตัวแทนกลุ่มวัยสูงอายุ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้นำปัจจัยด้านอายุมาเป็นตัวแปรในงานวิจัยนี้ เพียงแต่ต้องการกระจายกลุ่มผู้บอกภาษาให้มีความหลากหลายทางอายุเท่านั้น ทั้งนี้ผู้บอกภาษาต้องเป็นบุคคลที่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาแม่ เกิดเติบโต และอาศัยในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จนถึงปัจจุบัน และต้องไม่เป็นผู้มีความผิดปกติทางการมองเห็นหรือการออกเสียง

2. ข้อมูลพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาที่ชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นตัวแทนของผู้บอกภาษาไทยถิ่นอีสานหรือชาวอีสานในหมู่บ้านชนบทที่ปรับตัวเข้าสู่สังคมเมือง เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงจากความเป็นชนบทสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่

กรอบแนวคิด/ทฤษฎี

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องคำเรียกสีพื้นฐาน (Basic Color Term) ของ Berlin and Kay (1969) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาทีละ 1 คน โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือ แผ่นสีที่ได้มาจาก HTML Color Chart จำนวน 216 สี โดยแยกสีต่าง ๆ ออกจากกัน ให้ 1 สี ต่อกระดาษ 1 แผ่น และระบุหมายเลขกำกับแผ่นสีแต่ละแผ่น

2. สันทนากับผู้บอกภาษาเกี่ยวกับเรื่องสีก่อน หลังจากนั้นจึงบอกวัตถุประสงค์ และวิธีปฏิบัติในการเก็บข้อมูลให้ผู้บอกภาษาทราบ

3. หยิบแผ่นสีออกมาทีละแผ่น โดยขานหมายเลขก่อน แล้วให้ผู้บอกภาษาดู และตอบจนครบทุกแผ่น ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะบันทึกเสียงในระหว่างการสัมภาษณ์
4. นำเสียงที่บันทึกไว้มาถอดเทป และจดบันทึกคำเรียกสีด้วยสัทอักษรสากล

ผลการศึกษา

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปรากฏคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คำเรียกสีพื้นฐาน

จากการศึกษาคำเรียกสีพื้นฐานของ Berlin and Kay (1969) สรุปว่าคำเรียกสีพื้นฐานที่เป็นสากลทั่วโลกน่าจะมีจำนวนอยู่อย่างมาก 11 คำ คือ white (สีขาว) black (สีดำ) red (สีแดง) green (สีเขียว) yellow (สีเหลือง) blue (สีน้ำเงิน) brown (สีน้ำตาล) pink (สีชมพู) orange (สีส้ม) purple (สีม่วง) และgray (สีเทา) ซึ่งจากการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดของ Berlin and Kay (1969) ผู้วิจัยพบว่าคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่ชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีคำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 12 คำ ได้แก่

- 1) สีขาว ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีขาวและสีขาวสว่าง (สีขาวไข่มุก)
- 2) สีดำ ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีดำ สีเข้มเกือบดำ สีน้ำเงินเข้มเกือบดำ สีเทาเข้มเกือบดำ และสีน้ำเงินผสมดำ
- 3) สีแดง ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีแดง สีแดงเข้ม สีแดงอ่อน สีชมพูเข้ม สีส้มเข้ม รวมถึงสีอื่น ๆ ที่มีสีแดงผสม เช่น สีแดงอมส้ม สีแดงแสด เป็นต้น
- 4) สีเขียว ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีเขียว สีเขียวเข้ม สีเขียวอ่อน สีเขียวสว่าง สีเขียวอมน้ำเงิน รวมถึงเฉดสีเขียวแบบสีของหัวเป็ด สีของใบไม้ เช่น สีใบตองอ่อน เป็นต้น
- 5) สีเหลืองหรือสีเหลือง ผู้บอกภาษาใช้คำเรียกสีเหลือง สีเหลืองทอง สีเหลืองแก่ สีเหลืองอ่อน รวมถึงสีเหลืองผสมกับสีขาว เช่น สีครีม สีเหลืองเปลือกไข่ เป็นต้น

6) สีนํ้าเงิน ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีนํ้าเงิน สีนํ้าเงินผสมม่วง สีนํ้าเงินเข้ม

7) สีฟ้า ใช้เรียกสีฟ้า สีฟ้าอ่อน สีฟ้าใส สีฟ้าสว่าง

8) สีนํ้าตาล ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีนํ้าตาล สีนํ้าตาลเข้ม สีนํ้าตาลอ่อน

รวมถึงสีแดงอ่อน

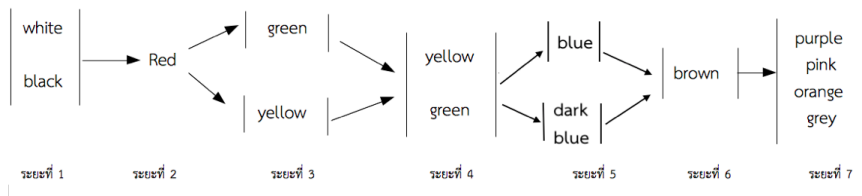
9) สีแสดหรือสีส้ม ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีส้มและสีแสดเท่านั้น และปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของคำผสมในคำเรียกสีอื่น เช่น สีแดงส้ม สีแดงแสด

10) สีชมพู ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีชมพู สีชมพูอ่อน สีชมพูเข้ม และเจดสีชมพูอื่น ๆ เช่น สีชมพูบานเย็น สีโอลด์โรส และสีแบบน้ำล้างทราย เป็นต้น

11) สีเทา ใช้เรียกสีเทา สีเทาเข้ม และสีเทาอ่อน

12) สีม่วงหรือสีม่วง ซึ่งออกเสียงได้สองแบบแต่ส่วนมากผู้บอกภาษาใช้คำเรียกสีเจดนี้ว่า “ม่วง” มากกว่า โดยผู้บอกภาษาใช้เรียกสีม่วงและเจดสีม่วงอื่น ๆ เช่น สีม่วงอ่อน สีม่วงแก่ สีม่วงเข้ม รวมถึงสีม่วงแบบเม็ดมะขาม และสีม่วงแบบสีของเปลือกมังคุด

ผลการศึกษาข้างต้นพบว่า วิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน ไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ Berlin and Kay (1969) เนื่องจากในระยะที่ 5 ตามแนวคิดของ Berlin and Kay คือสี blue ดังภาพที่ 1 แต่คำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน ระยะที่ 5 แตกต่างจากแนวคิดของBerlin and Kay ดังภาพต่อไปนี้

รูปภาพที่ 3 วิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน

จะเห็นว่า คำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสานที่เก็บข้อมูลจาก ชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ในระยะที่ 5 จะแบ่งเป็น 2 สี คือ สีฟ้าและสีน้ำเงิน ซึ่งทั้งสองสีนี้แยกออกจากกันอย่างชัดเจน จึงกล่าวได้ว่าคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสาน ไม่เป็นไปตามแนวคิดของ Berlin and Kay (1969) และ Kay (1975) ดังนั้นการศึกษาคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสานมีคำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 12 คำ ใช้เรียกสีพื้นฐาน 12 สี คือ สีขาว สีดำ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีฟ้า สีน้ำเงิน สีน้ำตาล สีม่วง สีชมพู สีส้ม และสีเทา ซึ่งสีทั้ง 12 ประเภทนี้มีความเหลื่อมล้ำกันบ้าง เช่น สีแดงกับสีส้ม ซึ่งสีส้มจะถูกใช้เรียกรวมไปกับสีพื้นฐานประเภทสีแดง ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าวิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสานในงานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับวิวัฒนาการคำเรียกสีพื้นฐานในภาษาไทยตามการศึกษาของ Rujirawan Laophaibroj (2005) และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538) ซึ่งงานวิจัยทั้งสองเรื่องชี้ให้เห็นว่าในระยะที่ 5 เกิดการแบ่งสีเป็น 2 สี คือสีฟ้าและสีน้ำเงิน เช่นเดียวกับวิวัฒนาการของคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน

2. คำเรียกสีไม่พื้นฐาน

ผลการศึกษาพบว่าผู้บอกภาษามีกลวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 7 วิธี ได้แก่ 1) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำขยายที่บอกความเข้มสว่างของสี 2) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีพื้นฐาน 3) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 4) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเชื่อมและคำเรียกสีพื้นฐาน 5) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับชื่อเฉพาะ 6) การใช้คำเรียกสิ่งเฉพาะ พืช สัตว์ สิ่งของ เป็นคำเรียกสี และ 7) การใช้คำในภาษาอื่นเป็นคำเรียกสี ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำขยายที่บอกความเข้มสว่างของสี

กลวิธีนี้ผู้บอกภาษาจะใช้คำว่า อ่อน เข้ม แก่ ใส และ สว่าง เดิมหลังคำเรียกสีพื้นฐาน ซึ่งเป็นกลวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานที่พบมากที่สุด กล่าวคือสามารถนำคำบอกความเข้มสว่างที่กล่าวมานี้ตามหลังคำเรียกสีพื้นฐาน เช่น สีเขียวอ่อน สีน้ำตาลเข้ม สีม่วงแก่ สีฟ้าสว่าง สีฟ้าใส อย่างไรก็ตามมีคำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 2 คำที่ไม่ปรากฏว่ามีการบอกระดับความเข้มหรือสว่างของสี ได้แก่ สีขาวและสีดำ

2.2 การนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานประสมกับคำเรียกสิ่งพื้นฐาน

กลวิธีสร้างคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานลักษณะนี้ผู้บอกภาษานำคำเรียกสิ่งพื้นฐานของสองคำที่มีเจตสีใกล้เคียงกันมาประสมกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะผู้บอกภาษาไม่สามารถระบุได้ว่าสีดังกล่าวควรอยู่ในเจตสีใดเจตสีหนึ่งเพียงสีเดียว จึงนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานทั้งสองสีมาผสมกัน พบเพียง 2 คำ คือ สีแดงแสด สีแดงส้ม

2.3 การนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานประสมกับคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐาน

กลวิธีสร้างคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานวิธีนี้เป็นการนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานมาประสมกับคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานโดยไม่มีคำเชื่อม เป็นการนำคำสองคำมาต่อกัน คำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานที่นำมาผสมกับคำเรียกสิ่งพื้นฐาน เช่น การนำคำเรียกสีแดงซึ่งเป็นสีพื้นฐานประสมกับสีอิฐซึ่งเป็นคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐาน ประกอบเป็นคำเรียก “สีแดงอิฐ” หรือนำคำเรียกสีเหลืองซึ่งเป็นคำเรียกสิ่งพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีทองซึ่งเป็นคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐาน ประกอบเป็นคำเรียก “สีเหลืองทอง” เป็นต้น

2.4 การนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานประสมกับคำเชื่อมและคำเรียกสิ่งพื้นฐาน

กลวิธีนี้ผู้บอกภาษาจะใช้คำว่า อม เกือบ ผสม เชื่อมระหว่างคำเรียกสิ่งพื้นฐานกับคำเรียกสิ่งพื้นฐาน ซึ่งเป็นกลวิธีการสร้างคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานที่ผู้บอกภาษาใช้บ่อย เมื่อบอกสีที่เป็นสีผสม เช่น สีชมพูอมส้ม สีน้ำเงินผสมม่วง สีน้ำเงินเกือบดำ เป็นต้น

2.5 การนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานประสมกับชื่อเฉพาะ

การนำคำเรียกสิ่งพื้นฐานมาผสมกับชื่อเฉพาะ โดยชื่อเฉพาะที่นำมาประสมกับคำเรียกสิ่งพื้นฐานนั้นเป็นชื่อเฉพาะที่ไม่ใช่คำเรียกสิ่งไม่พื้นฐาน กล่าวคือชื่อเฉพาะดังกล่าวจะไม่ปรากฏเป็นคำเรียกสีเดี่ยวๆ แต่จะผสมกับคำเรียกสิ่งพื้นฐานเท่านั้น แตกต่างจากกลวิธีสร้างคำเรียกสีในข้อ 2.3 ที่ชื่อเฉพาะนั้นจะปรากฏเป็นคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานด้วย จากผลการศึกษาพบว่าชื่อเฉพาะที่นำมาใช้สร้างคำเรียกสิ่งไม่พื้นฐานที่ผู้บอกภาษานำมาใช้ ได้แก่ ชื่อของพืช ชื่ออวัยวะของสัตว์ และชื่อของสิ่งของต่างๆ เช่น สีม่วงเปลือกมังคุด สีขาวไข่มุก สีฟ้าผาอิฐดิน ทั้งนี้ไม่ปรากฏว่ามีคำเรียกสี สีเปลือกมังคุด สีไข่มุก สีผาอิฐดิน ดังนั้นคำเหล่านี้จึงเป็นคำที่ต้องผสมกับคำเรียกสิ่งพื้นฐานจึงจะประกอบเป็นคำเรียกสี

ทั้งนี้คำเรียกสีฟ้าผาอิชิตัน ผู้บอกภาษาได้นำลักษณะเฉพาะของสีผาผลิตภัณฑ์เครื่องเต็มยี่ห้ออิชิตัน มาอธิบายสีฟ้าเพื่อแยกประเภทสีฟ้าให้มีความหลากหลายซึ่งผลิตภัณฑ์เครื่องเต็มดังกล่าวเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงในกลุ่มผู้บริโภคและเป็นสิ่งที่สามารถนำมากล่าวอธิบายโดยที่คนในสังคมสามารถรับรู้และเข้าใจร่วมกันว่าเป็นเฉดสีใด นับว่าเป็นการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานที่สะท้อนถึงยุคทุนนิยมหรือบริโคนิยมที่ส่งผลต่อภาษาในสังคมได้เป็นอย่างดี

2.6 การใช้คำเรียกสิ่งเฉพาะ พืช สัตว์ สิ่งของ เป็นคำเรียกสี

กลวิธีนี้ผู้บอกภาษาจะเปรียบเทียบกับพืช สัตว์ และสิ่งของ และนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้เป็นคำเรียกสีไม่พื้นฐาน เช่น สีคราม เป็นการนำเอาชื่อต้นไม้ คือต้นคราม มาใช้เป็นคำเรียกสี สีทอง เป็นการนำเอาชื่อของธาตุหรืออัญมณีคือทอง มาใช้เป็นคำเรียกสี หรือสีเลือดหมู ก็นำเอาชื่อของอวัยวะของสัตว์คือเลือดของหมูมาใช้เป็นคำเรียกสี เป็นต้น

2.7 การใช้คำในภาษาอื่นเป็นคำเรียกสี

แม้ในภาษาไทยถิ่นอีสานจะมีคำเรียกสีไม่พื้นฐานจำนวนมาก แต่ก็พบว่าผู้บอกภาษาได้นำเอาคำในภาษาอื่น ได้แก่ ภาษาอังกฤษ มาใช้เป็นคำเรียกสี ซึ่งพบว่ามีมีการนำคำภาษาอังกฤษมาใช้เป็นคำเรียกสีจำนวน 3 คำ ได้แก่ สีบลอนด์ (blonde) สีโอลด์โรส (old rose) และสีครีม (cream)

ทั้งนี้สีบลอนด์ (blonde) เป็นคำเรียกสีไม่พื้นฐานที่ผู้บอกภาษาใช้เรียกเฉดสีทองหรือสีเหลืองอ่อนที่มีความสว่าง ซึ่งมีความสอดคล้องกับความหมายในภาษาอังกฤษที่หมายถึงสีทองสีทองอ่อน โดยผู้บอกภาษานำคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษมาใช้เป็นคำเรียกสีในกลุ่มเฉดสีดังกล่าว ส่วนคำเรียกสีครีม (cream) ซึ่งผู้บอกภาษาใช้เรียกเฉดสีเหลืองอ่อนหรือสีเหลืองผสมสีขาว ซึ่งสอดคล้องกับความหมายในภาษาอังกฤษที่มีความหมายสื่อถึงสีเหลืองอ่อน หรือสีเหลืองอมขาว แม้จะไม่ได้เป็นคำเรียกสีโดยตรงแต่ความหมายของคำดังกล่าวก็สามารถนำมาใช้อธิบายหรือเรียกสีในเฉดสีที่กล่าวมาได้เช่นกัน ส่วนสีโอลด์โรส (old rose) ผู้บอกภาษาใช้เรียกสีส้มอมชมพูซึ่งในภาษาอังกฤษก็สื่อความหมายถึงประเภทสีชมพู หรือชมพูอมส้ม จึงกล่าวได้ว่าการใช้คำในภาษาอื่นมาเป็นคำเรียกสี

ความหมายของคำที่นำมาใช้ยังเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับสี โดยกลุ่มสีที่เรียกด้วยคำเหล่านั้นยังคงเป็นเจตสีเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

จากการศึกษาทฤษฎีสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานทั้ง 7 วิธีข้างต้น ผู้วิจัยพบกลวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานโดยการนำคำบอก “ความเข้ม” และ “ความสว่าง” มาประสมกับคำเรียกสีพื้นฐานมากที่สุด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับสิ่งแวดล้อม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับสิ่งแวดล้อมสามารถพิจารณาได้จากการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การเปรียบเทียบกับสีของธรรมชาติรอบตัว

การสร้างคำเรียกสีโดยการเปรียบเทียบกับสีของธรรมชาติรอบตัวพบว่า มีการนำมาเปรียบเทียบกับสีของดินเป็นส่วนใหญ่ เช่น สีอิฐ สีทรายล้าง เป็นต้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศของบ้านโนนม่วงซึ่งอยู่ติดกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ได้ชื่อว่าเป็นมอดินแดง (หมายถึงเนินที่มีพื้นดินสีแดง) เพราะเป็นพื้นที่ที่มีดินสีแดง นอกจากนี้ยังพบว่าผู้บอกภาษามีการจำแนกสีเจตสีแดงออกเป็นหลายสี เช่น สีอิฐ สีแดงสด สีแดงอมส้ม สีแดงเข้ม สีแดงแก่ สีแดงส้ม และสีแดงอ่อน เป็นต้น ซึ่งทำให้เห็นว่าสีของพื้นดินมีอิทธิพลต่อการสร้างคำเรียกสีของคนในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3.2. การเปรียบเทียบกับสีของพืชหรือส่วนต่าง ๆ ของพืช

การสร้างคำเรียกสีโดยการนำมาเปรียบเทียบกับสีของพืชหรือสิ่งต่าง ๆ ของพืช จัดว่าเป็นวิธีที่พบมากที่สุด เช่น สีเขียวใบตองอ่อน สีม่วงเปลือกมังคุด สีแดงดอกจาน สีคราม สีเขียวใบขี้เหล็ก เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพืชที่นำมาใช้เปรียบเทียบเป็นคำเรียกสีเป็นพืชที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ดอกจาน เป็นชื่อเรียกดอกของต้นจาน ซึ่งมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า ต้นทองกวาว สีของดอกทองกวาวจะเป็นสีออกแดง สด หรือแดงอมส้ม ทั้งนี้ต้นจานเป็นชื่อเรียกที่ใช้เฉพาะในภาษาไทยถิ่นอีสานเท่านั้น ในภาษาอื่น ๆ หรือภูมิภาคอื่นจะเรียกด้วยชื่อที่ต่างกันไป เช่น ภาคเหนือเรียก กวาว หรือ ก้าว ภาคใต้เรียกต้นจอมทอง เป็นต้น ดังนั้นการที่ผู้บอกภาษานำคำว่าดอกจาน มาใช้เป็นคำเรียกสี หรืออธิบายสีในเจตสี

แดง แสด หรือแดงอัมส้ม จึงสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนบ้านโนนม่วงใกล้ชิดกับธรรมชาติ อันเป็นวิถีของชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเดิมของชุมชน เช่นเดียวกับสีเขียว ใบักม่วง หมายถึง สีเขียวใบมะม่วง ที่นำสีของใบมะม่วงมาอธิบายลักษณะของสีเขียว ซึ่งเป็นการนำเอาพืชที่มีในท้องถิ่นมาอธิบายลักษณะของสี

3.3 การเปรียบเทียบกับสีของอาหาร

คำเรียกสีที่เกิดจากการเปรียบเทียบกับสีของอาหารพบ 2 คำ คือ สีครีม (cream) และสีน้ำตาลไหม้ คำเรียกสีทั้งสองคำนี้เกี่ยวข้องกับอาหารหวานทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ครีม (Cream) ไม่ใช่วัฒนธรรมด้านอาหารแบบดั้งเดิมของคนชุมชน แต่การนำคำว่า ครีม มาใช้อธิบายลักษณะของสีหรือนำมาใช้เป็นคำเรียกสีสื่อให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นอันแสดงให้เห็นถึงการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

3.4 การเปรียบเทียบกับสัตว์หรืออวัยวะสัตว์

การเปรียบกับสัตว์หรืออวัยวะของสัตว์ที่พบ ได้แก่ หัวของเป็ด ขีของม้า ปีกของแมลงทับ และเลือดของหมู เช่น สีเขียวหัวเป็ด สีเขียวขีม้า สีเขียวปีกแมงคืบ สีเลือดหมู เป็นต้น

จากสัตว์ทั้ง 4 ชนิดดังกล่าว พบว่า เป็ด แมลงทับ และหมู เป็นสัตว์ที่สามารถพบได้ในชุมชน ส่วนม้า จากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาพบว่าในอดีตคนในชุมชนแถบภาคอีสานมีการใช้ม้าเป็นพาหนะในการเดินทาง แต่จะมีเฉพาะผู้ที่มิฐานะดีเท่านั้น อย่างไรก็ตามสีขีม้าเป็นสีที่รับรู้ของคนทั่วไปแม้จะไม่เคยเห็นม้าหรือขีของม้ามาก่อน

3.5 การเปรียบเทียบกับสีของอัญมณี

แม้ในชุมชนบ้านโนนม่วงจะไม่ได้มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นทะเลหรือมีแร่ทองคำ แต่ก็พบว่ามีการเรียกสี สีขาวไข่มุก และสีทอง ทั้งนี้แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมของชุมชน แต่อัญมณีทั้งสองชนิดก็เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ดังนั้นผู้บอกภาษาจึงนำสีของไข่มุก และทองคำ มาใช้เป็นคำเรียกสี

3.6 การเปรียบเทียบกับสีวัตถุสิ่งของรอบตัว

การเปรียบเทียบคำเรียกสีกับวัตถุสิ่งของรอบตัว พบว่ามีการนำสีของฝาเครื่องตีมีหย้อขิดันซึ่งมีสีฟ้า มาใช้อธิบายลักษณะของสีฟ้า โดยผู้บอกภาษานำมาอธิบายสีฟ้าที่มีเฉดสีเดียวกับสีของฝาเครื่องตีดังกล่าว โดยเรียกสีดังกล่าวว่า

สีฟ้าอาซิตัน ซึ่งเครื่องตี๋มดังกล่าวเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมไทยเนื่องจากการประสบความสำเร็จด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์เครื่องตี๋มตราอาซิตัน และผลิตภัณฑ์ดังกล่าววางขายตามร้านสะดวกซื้อทั่วไป ซึ่งร้านสะดวกซื้อก็มีอยู่ทั่วไปในชุมชนบ้านโนนม่วง จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป การที่ผู้บอกภาษานำสีของผ้าเครื่องตี๋มใช้เป็นคำเรียกสีแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบการค้า การตลาด และสื่อสารมวลชนที่มีผลต่อการรับรู้และการใช้ภาษาของคนในชุมชนซึ่งถือเป็น คำศัพท์ใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าความเมืองกำลัง ขยายเข้าสู่ชุมชนบ้านโนนม่วง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน จากการเก็บข้อมูลในชุมชน บ้านโนนม่วง ตำบลศิลาอำเภอมืองจังหวัดขอนแก่น มีคำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 12 คำ ได้แก่ สีขาว สีดำ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีฟ้า สีน้ำเงิน สีน้ำตาล สีส้ม สีชมพู สีเทา และสีม่วง พบกลวิธีสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 7 วิธี ได้แก่ 1) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสม กับคำขยายที่บอกความเข้มสว่างของสี 2) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสี พื้นฐาน 3) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 4) การนำคำเรียกสี พื้นฐานประสมกับคำเชื่อมและคำเรียกสีพื้นฐาน 5) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับชื่อ เฉพาะ 6) การใช้คำเรียกสีเฉพาะพืช สัตว์ สิ่งของ มาเป็นคำเรียกสี 7) การใช้คำในภาษาอื่น เป็นคำเรียกสี ในส่วนของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับสิ่งแวดล้อม พบว่า การสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานส่วนใหญ่เกิดจากการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ การเปรียบเทียบกับสีของธรรมชาติรอบตัว การเปรียบเทียบกับสีของพืชหรือส่วนต่าง ๆ ของพืช การเปรียบเทียบกับสีของอาหาร การเปรียบเทียบกับสัตว์หรืออวัยวะสัตว์ การเปรียบเทียบกับสีของอัญมณี และการเปรียบเทียบกับสีวัตถุสิ่งของรอบตัว ซึ่งจากผล การศึกษาพบว่า มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ 2 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. อิทธิพลภาษาไทยมาตรฐาน

อิทธิพลภาษาไทยมาตรฐานที่ส่งผลต่อคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสานพบ 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนเสียงสระและการเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์ กล่าวคือผู้บอกภาษา

เลือกใช้เสียงสระและเสียงวรรณยุกต์ตามเสียงในภาษาไทยมาตรฐาน เช่น คำเรียกสีเหลือง จากผลการศึกษาผู้บอกภาษาใช้คำเรียกสีที่หมายถึงสีเหลืองอยู่ 2 คำ คือ “เหลือง” และ “เหลือง” ซึ่งคำหลังนี้เป็นคำดั้งเดิมหรือการออกเสียงแบบเดิมในภาษาไทยถิ่นอีสาน แต่พบว่าผู้บอกภาษา 7 คน จากทั้งหมด 9 คน ออกเสียงคำว่า “เหลือง” ซึ่งตรงกับคำเรียกสีเหลืองในภาษาไทยมาตรฐาน และมีเพียงสองคนเท่านั้นที่ใช้คำว่า “เหลือง” ในการเรียกสีเหลือง ลักษณะการแผยเสียงสระเอียในภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นสระเอือตามภาษาไทยมาตรฐานยังปรากฏให้เห็นในหลายๆคำ เช่น เกีย เป็น เกลือ, เรีย เป็น เรือ เป็นต้น ซึ่งความหมายของคำไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเพียงแต่เปลี่ยนเสียงสระเท่านั้น และการออกเสียงวรรณยุกต์ตามเสียงในภาษาไทยมาตรฐาน ได้แก่ คำเรียกสีม่วง ผู้บอกภาษาใช้คำว่า “ม่วง” และ “ม่วง” ซึ่งมีผู้บอกภาษาเพียงคนเดียวที่ยังออกเสียง “ม่วง” ต่างจากผู้บอกภาษาส่วนใหญ่ที่ออกเสียงว่า “ม่วง” ซึ่งขัดแย้งกับคำเรียกสีไม่พื้นฐาน “สีเขียวใบขมิ้น” ที่หมายถึงสีเขียวใบมะม่วง ที่ไม่มีผู้บอกภาษาคนใดออกเสียงว่า “ม่วง” ในคำดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสานได้รับอิทธิพลในการออกเสียงตามเสียงในภาษาไทยมาตรฐาน

2. การสูญคำศัพท์ในกลุ่มคำเรียกสี

จากการสัมภาษณ์พบว่ามีการสูญคำอีก 2 คำที่ผู้บอกภาษากล่าวถึงในระหว่างการสัมภาษณ์ คือ สีแหล และสีลิ่ว ซึ่งผู้บอกภาษาทุกคนรู้จักคำเรียกสีทั้งสองคำนี้แต่มีส่วนหนึ่งที่มั่นใจว่าคำดังกล่าวหมายถึงสีใดจึงเสียงที่จะใช้คำดังกล่าวในการบอกระหว่างที่สัมภาษณ์ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งบอกได้ว่าสีแหลหมายถึงสีน้ำเงินออกดำ หรือสีโทนคล้ำ และสีลิ่วหมายถึงสีเขียวเข้ม แต่ในระหว่างการสัมภาษณ์ไม่มีผู้บอกภาษาคนใดใช้คำเรียกสีทั้งสองคำในการบอสี ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงทำให้คาดคะเนว่าในอนาคตอาจจะไม่มีผู้ใช้คำเรียกสีทั้งสองคำในการเรียกสีและเป็นไปได้ว่าในอนาคตคำเรียกสีทั้งสองคำนี้จะหายไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาประเด็นต่อไป

1. ตามแนวคิดของ Conklin (1964) ที่กล่าวถึงคำเรียกสีของคนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกันจะมีคำเรียกสีต่างกันนั้น ควรจะมีการศึกษากับสังคมไทยในพื้นที่ที่มี

สิ่งแวดล้อมหรือภูมิประเทศที่แตกต่างกัน เช่น ชุมชนที่อยู่ใกล้กับทะเล ชุมชนที่อยู่บนที่สูง และชุมชนที่อยู่ในที่แห้งแล้ง เป็นต้น

2. ชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเป็นเพียงชุมชนหนึ่งที่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน จึงไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนของภาษาไทยถิ่นอีสานทั้งหมดได้ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาในชุมชนอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบหรือทำให้เห็นความแตกต่างของคำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสานที่ชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธนานันท์ ตรงดี. (2541). คำเรียกสีของเงาะป่า (ชาโก). สงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 4(2): 197-211.
- นฤมล ศิริพันธ์. (2554). คำเรียกสีและทัศนคติที่มีต่อสีของผู้พูดภาษาไทย กะเหรี่ยงโปว์ มอญ และขมุ ในอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มัสวิณี สาและ. (2552). การศึกษาคำเรียกสีในภาษามาลายูถิ่นปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา บัณฑิต (ภาษาศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศตวรรษ เชื้อมหาวาน. (2541). คำเรียกสีและการรับรู้สีของผู้พูดภาษาไทยลื้อ ลัวะ ม้ง และกะเหรี่ยง ในพื้นที่จังหวัด เชียงรายและพะเยา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์, บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สาริสา อุ่นทานนท์. (2550). คำเรียกสีในภาษาลาว. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 24(1): 33-46.
- อภิญา เพชรวิจิต. (2545). การสร้างคำเรียกสีในภาษาไทยและภาษาลาว. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2538). คำเรียกสีและการรับรู้สีของชาวจังหวัดและชาวไทย. โครงการย่อยของโครงการใหญ่เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างจังหวัดกับไทย”. อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Blent, B., and K. Paul. (1969). **Basic Color Terms: Their Universality and Evolution**. Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- Conklin, Harold C. (1964). **Hanunoo color categories**. In *Language in Culture and Society*, edited by Hymes, Dell. New York : Harper and Row.
- Kay, P. (1975). Synchronic Variability and Diachronic Change in Basic Color Terms. **Language in Society**. 4 (3): 257–269.
- Laophairoj, R. (2005). **A Comparison of Thai and Vietnamese Color Terms**. The Degree of Master of Arts (Linguistics), Faculty of Graduate Studies Mahidol University.